

Öğrenme Olgusu ve Okul Başarısını Etkileyen Faktörler

Doç. Dr. Norma RAZON (*)

«İnsanın çevresine uyum sağlayabilmesi için yeni davranışlar kazanması veya eski davranışlarını değiştirmesi» olarak tanımlanan «öğrenme», son derece karmaşık bir olgudur. İnsanın olgunluk düzeyine uygun olarak, çevresi ile etkileşimi sonucu gerçekleşen öğrenme, doğumda başlar, yaşam boyu devam eder. Sürekli olarak değişen dış dünyaya uyabilmek için yeni bilgiler edinme, eski bilgilerini duruma göre kullanabilme, insanı diğer canlılardan üstün kılan zekâ ve öğrenme sayesinde mümkün olur.

Öğrenmenin gerçekleşmesinde, bireyin kendi yetenekleri ne kadar etkiliyse, çile ortamı, okul, öğrenme ve öğretim yöntemleri de o kadar etkilidir. Bu nedenle gerek ailenin, gerekse okulun temel işlevi, bireye sadece birtakım temel bilgileri kazandırmak değildir. Asıl işlevleri : Bireye edindiği bilgileri ihtiyacına göre kullanabilme ve geliştirebilme gücünü kazandırmak; her türlü yeniliğe ayak uydurabilecek, her yeni sorunu çözümleyebilecek bireyler yetiştirmektir.

Öğrenmede bireysel farklılıklar büyük önem taşır. Öğrenme gücü her insanda farklı düzeydedir. Bazı insanlar rahat ve çabuk öğrenirler, bazıları kolay öğrenirler, çabuk unutulur; bazıları geç öğrenir, çabuk unutmazlar; bazıları öğrenmede güçlük çeker, bazıları hiç öğrenemezler. Öğrenme gücü, bireyin zekâ durumuna, gelişim ve olgunluk düzeyine, duruma ve konuya göre değişir. O halde denilebilir ki öğrenme bazı koşullara bağlıdır. Bu koşullardan bir kısmı öğrenmeyi kolaylaştırırken, bir kısmının da öğrenmeyi engellediği görülür.

Öğrenmenin Gerçekleşmesinde Etkili Olan Faktörler : Motivasyon (güdülenme)

Öğrenmeyi sağlayan, öğrenmeyi teşvik eden koşullara motivasyon denir. Birey, belli bir bilgiyi neden öğrenmesi gerektiğini bilmeli, bu bilgiyi nerede, nasıl ve hangi amaçla kullanacağını kavramalı, bu bilgiye sahip olmanın kendisine ne kazandıracığını kestirebil-

(*) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü

melidir. Öğrencinin iyi not alması veya bir sınavı başarması, bir yarışmayı kazanması; bireyin maddi ve manevi olarak ödüllendirileceğini bilmesi, motivasyon kaynaklarıdır. Takdir edilme, övülme, ödüllendirilme, öğrenmeyi kolaylaştırır. Motivasyon ne kadar kuvvetli ise, öğrenme o kadar kolay ve süratli olur. Teşvik ve takdir edilmeyen, ilgi görmeyen çocuk, daha zor öğrenir. Başarısızlığı nedeniyle çok sık cezalandırılan çocuk, başarısı sonucu ödüllendirilen çocuk kadar öğrenemez. Cezalandırılma, insanı hata yapmaktan, yanlışlığa düşmekten kurtarırsa da her zaman öğrenmeyi kolaylaştırmaz. Her ne kadar cezanın da motivasyon kaynağı olduğu kabul ediliyorsa da, bazı durumlarda olumlu yaklaşım tercih edilmeli, ancak ödüllendirmede de ödül, daima armağan ile eş anlamda kullanılmamalıdır. Bir övgü, bir hoşnutsuzluk ifadesi, bir öpücüğün ödül yerine geçebileceği hatırlanmalıdır.

Günümüzde yarışma, rekabet, öğrenmeyi teşvik etmede kullanılmaktadır. Yarışmaya katılmak, rekabet duygusunu yaşamak, bazı öğrencileri kamçulamakta, bazılarını ise yıpratmaktadır. Bu nedenle sınır sistemini, duygusal gelişimi ve sosyal olgunluğu olumsuz yönde etkilediği hallerde yarışma ve rekabet durumu yaratmaktan kaçınılmalıdır. Nasıl öğrenmede bireysel özellikler göz önünde tutuluyorsa, motivasyonun seçiminde de bireyi tanıyarak tercih yapılmalıdır. Genellikle öğrenciyi başkaları ile karşılaştırmaktan kaçınılmalı, öğrencinin eski durumu ile yeni başarı durumu karşılaştırılmalı, kendini aşması sağlanmalıdır.

Hazırlıklı Oluş :

Öğrenmenin kolay olabilmesi için : Birey, bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal açıdan o bilgiyi öğrenmeye hazır olmalıdır. Bireyin hazır olması : Sadece o bilgiyi özümleyecek olgunlukta olması değil, o bilgiyi öğrenmeye istekli ve hevesli olmasıdır. İnsan, bir konuyu öğrenmeye ne kadar istekli ise o kadar çabuk öğrenir; pek istekli değilse az öğrenir, tamamen isteksizse zor öğrenir. İnsan ihtiyacı hissettiği, ilgi duyduğu, zevk alarak okuduğu konuyu daha kolay ve daha çabuk öğrenir. Bazı öğretmenler, bütün derslerde parlak olduğu halde bir derste başarılı olamayan öğrencinin durumunu kavrayamaz, bu parlak öğrencinin bütün derslerde başarılı olmasını beklerler; insanın sevmediği, ilgi duymadığı bir alanda başarılı olamayacağını kabul etmezler, edemezler.

Çocuğu öğrenme işine hazırlamada aileye de, öğretmene de pekçok görev düşer. Çocuk, doğduğu andan itibaren yaşına, gelişim düzeyine, yetenek ve ilgilerine uygun bir biçimde uyarılmalıdır.

Ancak yetersiz uyarım kadar, aşırı uyarımın sakıncaları hatırdan çıkarılmamalıdır. Çocuğun etrafında pekçok uyarıcı vardır. Çocuk bunlardan bir kısmını farketmez, bir kısmına da ilgi duyar ve yönelir. Çocuğun ilgi duyduğu ve yöneldiği bu uyarıcıları zenginleştirmekte, bu doğrultuda yetişmesine fırsat vermekte yarar vardır. Çocuğun istekli olmadığı bilgileri de genel kültür niteliğinde sunmakta ya da öğrenilmesi zorunluysa öğrenmeyi kolaylaştıracak önlemleri almakta yarar vardır. Bu önlemler : Bilgiyi özetlemek, ana hatlarıyla vermek; ezber yoluyla değil de anlayarak öğrenmeyi sağlamak, öğrenmeye gerektiğinde yardımcı olmak, yol göstermek gibi...

Alıştırma - Tekrar :

Birey, işi tekrarladıkça öğrenir, tekrar ve alıştırma, bireyde öğrenilecek konuya yatkınlık sağlar. Öğrenmenin iyi ve kalıcı olması ancak alıştırma ve tekrar ile mümkün olur. Tekrar sayısı arttıkça, öğrenmede ilerleme görülür. Yalnız tekrarların sıkıcı olmamasına özen gösterilmelidir. Herhangi bir öğrenme için gerekli tekrar sayısı, bu tekrarların türü, tekrarların süresi, tekrarlar arasındaki zaman çok iyi ayarlanmalıdır. Öğrenmede tekrar kadar, dinlenmeye de yer verilmelidir. Bu tekrarlama ya da alıştırma döneminde konuyu bir bütün olarak öğrenmenin mi, yoksa bütünü parçalarına ayırarak öğrenmenin mi daha iyi sonuç verdiği araştırılmalı, alıştırmalar ona göre düzenlenmelidir. Alıştırma ve tekrar, öğrenmeyi kuvvetlendirir, pekiştirir, kalıcı kılar. Burada motivasyon önemli olduğundan, ödüllendirilmeden yararlanılmalıdır.

Öğrenme Materyeli :

Öğrenme sırasında öğrenilecek malzemenin türü ve özellikleri çok önemlidir. Genellikle anlamlı olan materyel, anlamsız olana göre daha çabuk ve daha kolay öğrenilir. Kolay ve kısa materyel, güç ve uzun olandan daha çabuk öğrenilir, daha uzun zaman hatırdaki tutulabilir. Hoşa giden, ilgi uyandıran, heyecan veren materyel, zevk, ilgi ve heyecan kaynağı olmayan materyelden daha süratli öğrenilir, daha güç unutulur. Öğrenilen malzeme, bireyin yaşına, cinsiyetine ve kişisel özelliklerine uygun olduğu oranda kalıcı olur. İçeriği kavramadan ezberlenen materyel, unutulmaya mahkûmdur. Öğrenilen bilginin unutulmaması için çok iyi kavranması ve özümlemesi şarttır. Öğretimin amacı, öğrenciyi taşıyamayacağı kadar çok ve çeşitli bilgi vermek değil, ona birtakım temel kavramları kazandırarak ihtiyac duyduğunda bilgileri nerede bulabileceğini ve bunlardan nasıl yararlanabileceğini öğretmektir. Önemli olan bilgileri çocuğun belleği-

ne yığmak değil, belli bilgileri bir düzen içinde ve birbirleriyle bağlantılı olarak, bunlardan yararlanacak şekilde kazandırmaktır. Bu ilkelerin ışığı altında öğrenme materyelinin iyi seçilmesi, rastgele verilmemesi gerekmektedir.

Öğrenciye körü körüne ezberleyeceği materyeli sunmaktan kaçınmalı, onu düşünmeye, problem çözmeye iten materyel tercih edilmelidir. Öğrenci sadece şiir öğrenirken ezbere başvurmalı, bu yolla bir dilin inceliklerini, deyim ve atasözlerini belleğine yerleştirmelidir. Ancak hiçbir sosyal bilgi ya da fen bilgisi konusu, ezber yoluyla öğrenilmeye çalışılmamalı, öğrenme materyeli anlaşılır hale getirilmelidir. Birey, ezber yoluyla kazandığı bilgiyi kullanamaz, ezberlenen bilgi bireyin gelişimine katkıda bulunamaz. Bu nedenle öğrenilecek materyelin seçiminde anlama, kavrama yeteneklerini harekete geçirenler tercih edilmelidir.

Öğrenme Türleri : **Şartlanma Yoluyla Öğrenme**

Bu öğrenme türünde canlı, belli bir uyarıcı karşısında belli bir davranışta bulunur; aynı uyarıcı, hep aynı tepkiyi doğurur. Özellikle bazı hayvanlarda ve küçük çocuklarda bu öğrenme türü yaygındır.

Deneme-Yanılma Yoluyla Öğrenme

Birey, herhangi bir problemle ilk kez karşılaştığında, bu problemin çözümünü daha önce edinmiş olduğu bilgilerin yardımıyla gerçekleştiremiyorsa, deneme-yanılma yoluna başvurur. Eğer ilk teşebbüste doğru çözümü bulursa, hiç yanılma olmadan, tek deneme ile başarıya ulaşır. Eğer ilk denemede doğru çözümü bulamazsa, yanılmadan söz edilir ve doğru çözümü buluncaya kadar denemeye devam eder. Ancak çözüme ulaşıncaya kadar deneme ve yanılmalar son bulur. Deneyerek, yanılarak belli bir problemin çözümü, öğrenilmiş olur.

Kavrama Yoluyla Öğrenme

Çoğunlukla insanlarda, bazı hallerde de gelişimin üst basamağında bulunan hayvanlarda görülen bir öğrenme biçimidir. Öğrenmenin bu türünde canlı, yeni bir problemle karşılaştığında denemeye başvurmaz, sezgisine başvurur, daha önce başından geçirmiş olan deneyimleri gözden geçirerek uygun bir çözüm bulmaya ya da geliştirmeye çalışır. Canlı, uygulamaya geçmeden önce çözüm biçimini kafasında oluşturur, şekillendirir. Canlının yaptığı; geçmiş yaşantılarında edindiği bilgileri yeni duruma uygulamaktır.

İnsanın öğrenme gücünü geliştirmek için, ona sürekli olarak yeni problemler vermekte ve bunlara çözüm getirmesini istemekte yarar vardır. Problem çözdükçe insan, zihinsel yeteneklerini faaliyete geçirir, öğrenme kapasitesini artırır. Ancak bazı hallerde koşullar ne kadar elverişli olursa olsun, öğrenmenin gerçekleşmediği görülür.

Öğrenme Güçlüğü

Öğrenme güçlüğü, muhtemel bir beyin özürü, duygusal bir bozukluk veya bir davranış bozukluğu sonucu, konuşma, dil, okuma, yazma ya da diğer alanlarda bir gerilik, bir düzensizlik, bir gecikme olarak tanımlanır. Öğrenme güçlüğü olan çocuklar, potansiyel güçleri ile verim-başarı düzeyleri arasında uyumsuzluk olan, beklenen düzeyin altında başarı gösteren çocuklardır. Bu çocuklarda gördüğünü ya da duyduğunu algılama, anlama, kavrama, yorumlama, hatırlama veya ifade etme güçlüğü yaygındır. Ayrıca dikkatini bir konu üzerinde toplayememe, yerinde duramama, hareketlerde kararsızlık, heyecanlarda değişiklik, sınıfta kendini gösterememe, ders başarısında iniş-çıkışlar, öğrenme güçlüğü, olanların belirgin özelliklerindedir (Enç, Çağlar, Özsoy 1975).

Öğrenme güçlüğü olan çocuklarda görülen bu özellikler, okul başarısızlığına yol açan temel faktörler arasında yer alırlar. Ancak okul başarısızlığına yol açan nedenler; sadece çocuktan kaynaklanmaz, ailenin, okulun, öğretmen ve öğretim yöntemlerinin de çocuğun başarısını etkilediği bilinen bir gerçektir.

Okul Başarısını Etkileyen Faktörler

Öğrencinin : zekâ düzeyi

bedensel gelişimi

duygusal, ruhsal özellikleri

sosyal olgunluk düzeyi

Ailede : anne-babanın tutum ve davranışları

eğitim ve disiplin anlayışı

okuma ve öğrenme motivasyonu

Okul ortamı : öğretmenin tutum ve davranışları,

ders programı ve öğretim yöntemleri

Okul Başarısızlığı :

Öğrenciden kaynaklanan okul başarısızlığı :

Zekâ yetersizliği, pekçok öğrencinin başarısızlığının temelinde yatan bir etmendir. Zihinsel gelişiminde gerilik olan çocuk,

erken dikkati çeker. Oysa **donuk zekâlı** veya **gerilik sınırında** olan çocuğun problemi, ancak okul yıllarında ortaya çıkar. Zekâ yetersizliği nedeniyle okula gidemeyecek çocuğa gerekli olan eğitim : Özel kurum veya özel sınıfta yapılması gereken özel eğitimidir. Özel eğitimin amacı; olanaklar elverdiği düzeyde çocuğu kendi kendini idare edebilecek sosyal bir varlık haline getirmek, ailesine ve topluma yük olmadan yaşamasını sağlamaktır. Donuk zekâlı ya da ağır gelişen çocuğa yapılacak hizmet, okulun verdiği öğretimin yanı sıra, öğretmen-aile işbirliği ile evde özel bir eğitim programı uygulamak, çocuğu adım adım izlemek, ona cesaret ve güven vererek, ağır bir gelişme de gösterse, başarısını desteklemektir.

Zihinsel gerilik gibi **bedensel, fizik ve fizyolojik** bozukluklar da okul başarısızlığına neden olurlar. Görme ve işitme kusurları, çocuğun ders çalışmasını ve dersi işlemesini engellerler. Nefes darlığı gibi solunum güçlükleri, öğrencinin rahat çalışmasına engel olurlar. Sara, ansefalit, menenjit gibi hastalıklar, çocuğun zihinsel yeteneklerini zedelerler. Salgı bezlerindeki bozukluklar, çocuğun çabuk yorulmasına ve dikkatinin dağılmasına yol açarlar. Ateşli ve bulaşıcı hastalıklar, bir yandan bünyeyi yordukları, öte yandan çocuğu okuldan uzaklaştırdıkları için başarısızlığa zemin oluştururlar. Bu hastalık hallerinden başka, okul olgunluğuna sahip olamama, aşırı hareketlilik, yerinde duramama, hareketlerde kararsızlık gibi durumlar da çocuğun dikkatini toplamasını engellediklerinden başarısızlığa yol açarlar.

Bedensel rahatsızlıklar kadar **ruhsal rahatsızlıklar, duygusal sorunlar** da başarısızlık yaratan etmenlerdir. Anne, baba veya bir yakınını kaybetme, çok sevilen bir bireyin hastalanması, anne veya babanın uzun bir süre çocuktan ayrı kalması, anne ile babanın ayrılması, yeni bir kardeşin doğması, ailede parasal sorunların oluşması, ani bir korku, çocuğun yaşamında derin yaralar açan duygusal şoklardır. Bu tip şoklar, çocuğun ruhsal dengesini bozduğundan, okul başarısını ve ortamına uyumunu engellerler. Bu hallerde aile, öğretmen, ruh doktoru ve psikologun işbirliği ile çocuğun ruh sağlığını kazanmasına çalışılmalıdır.

Aileden Kaynaklanan Okul Başarısızlığı :

Allenin eğitim hataları, anne baba tutumundaki kararsızlık, anne ile babanın eğitim anlayışındaki farklılık da bazı hallerde başarıyı engelleyici nitelikte olabilir. Çocuğu, ihtiyaç duyduğu sevgi, şefkat ve ilgiden yoksun bırakmak da çocuğa aşırı ilgi ve sevgi göstermek de eğitim hatası olarak değerlendirilebilir. Öte yandan çocuğu ge-

rektiğinden fazla koruyarak güvensiz bir birey haline getirmek de, aşırı otorite ve baskı yoluyla eğitmek de hatalı davranış modelleridir. Hele çocuğu tanımadan yetiştirmek, onun ilgi duyduğu ve yetenekli olduğu alanlarla, başarılı olamadığı alanları bilmemek, eğitim hatalarının en büyüklerindedir. Özellikle son yıllarda çocuğundan olgunluk düzeyinin üstünde başarı beklemek, kolejlere hazırlık döneminde çocuğa aşırı derecede yüklenmek, kaldıramayacağı bir ders programı uygulamak, çocukta sürmenaj, bunalım gibi birtakım psikolojik bozukluklar yaratan eğitimsel hatalardır. Bunların yanı sıra anne-baba geçimsizliği, ev atmosferinin huzursuz olması, ailenin çocuk eğitiminde anlaşamaması, çocuğun temel ihtiyaçlarının ailede karşılanmaması da başarısızlığa yol açan hallerdir. Bu hallerde yapılacak ilk iş okul başarısızlığının temelinde yatan ailevi sorunu, gerektiğinde bir ruh doktoru veya eğitim uzmanının yardımıyla ortadan kaldırmaya çalışmak, çocuğu iyi tanımanın yollarını araştırmaktır.

Okul Ortamından Kaynaklanan Okul Başarısızlığı :

Ailenin eğitimsel hatalarından başka **okul** veya **sınıf ortamının** çocuğa uymaması, sınıf düzeyinin öğrencinin gelişim düzeyinin çok üstünde veya çok altında olması, çocuğun sınıf içinde arkadaşı ve görevi olmaması, çocuk için mutsuzluk ve başarısızlık nedenleridir. **Öğretmenin** olumsuz davranışları, bilgi yetersizliği, çocuklara ve mesleğine karşı ilgisiz tutumu, öğrencileri başarısızlığa ve okuldan kaçmaya iten etmenlerdir. Öğrenciler arasında ayırım yapmak, sınıf içinde yalnız başarılı öğrencilerle ilgilenmek, sınıf düzeyini belirleyememek, öğrencilerini tanımadan öğretim yapmak, planlı ve programlı bir çalışma yapamamak, en çok karşılaşılan öğretmen hatalarıdır. Oysa özellikle küçük sınıflarda dersi çocuğa cazip kılmak, öğrencinin ilgi ve dikkatini uyanık tutmak, ödüllendirme ve teşvik yoluyla öğrencileri aktif ve başarılı kılmak, öğretmenlik mesleğinin temel işlevlerindedir. Ders programını uygularken, ezberden çok kavrama yoluyla öğrenmeye yer vermek, öğrencileri aşırı yüklemekten kaçınmak, başarılı bir öğretmenin ilkelerindedir. Öğrenci, sınıfında, okulunda ve öğretmenin yanında mutlu ve güven içinde olduğu oranda başarılı olur.

Okul Başarısını Sağlayan, Öğrenmeyi Kolaylaştıran Koşullar :

— Öğrencinin gelişim düzeyine uygun olan bir sınıfta eğitim görmesi, öğrenme materyelinin çocuğa ne çok güç, ne de çok kolay gelmesi.

— Ders programının ve derslerin içeriğinin, öğrencinin olgunluk ve gelişim özelliklerine uyması, teorik dersler kadar pratik derslere ve uygulamalara yer verilmesi.

— Öğretim yönteminin derse, konuya ve öğrencinin niteliklerine göre ayarlanması, öğretim sırasında öğrencinin birden fazla duyu organının uyarılmasına özen gösterilmesi, araç-gereç kullanarak öğretimin canlı kılınması yerine göre bireysel çalışma ya da grup çalışmasına yer verilmesi, öğrencinin aktif kılınması.

— Öğretimin planlı ve programlı olması, öğrenmede adım adım ilerlenmesi, öğrenme materyelinde basitten karmaşığa, somuttan soyuta, bilinenden bilinmeyene geçilmesi, alıştırmalarda belli bir düzenin bulunması.

— Doğru davranışın pekiştirilmesi, ödüllendirme yoluyla öğrencide öğrenme isteği ve hevesinin uyandırılması, ona düzenli çalışma alışkanlığının kazandırılması.

— Ailede çocuğa uygun çalışma ortamının hazırlanması, evde kendisine çalışabileceği bir köşenin verilmesi, çocuğun beslenme, uyku ve oyun ihtiyaçlarının giderilmesi.

— Okul ve aile ortamında bireyler arası ilişkilerin düzenli, huzurlu ve sağlıklı olması, çocuğun sevgi ve güven içinde büyümesi, çocuğa kendisini geliştirme fırsatının sağlanması...dır.

Çocuğun yaşı kaç olursa olsun, içinde bulunduğu öğretim basamağı ne olursa olsun **eğitimin amacı** : «Bireyi yetenek, beceri, ilgi ve istekleri düzeyinde ve doğrultusunda en iyi şekilde yetiştirmektir». Eğitimin amacına ulaşması, ancak çocuğu tanımakla mümkün olur.

KAYNAKÇA

- Binbaşıoğlu C. «Öğrenme Psikolojisi» Kadioğlu Matbaası, Ankara 1977
- Bingham A. (çev. F. Oğuzkan) «Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi» MEB İstanbul 1976
- Enç M, Çağlar D, Özsoy Y, «Özel Eğitime Giriş» Kalite Matbaası, Ankara 1975
- Klausmeier H.J, Goodwin W, «Learning and Human Abilities» Harper International Ed. New York 1971
- Millicap J.G. «Learning Disabilities and Related Disorders» Year Book Medical Publishers Inc. Chicago 1977
- Öztabağ L., «Psikolojide İlk Adım» İnkılâp ve Aka, İstanbul 1983
- Razon N., «Tembel Çocuk» Eğitim ve Bilim, 1981, 32, s. 37-44